

Nagyapám – nem az, aki egy sárba fulladt mezősegi faluban lakott, aztán hirtelen, mint a legendákban vagy teremtésmítoszokban, egészen váratlanul és minden logikát nélkülözve beköltözött egy nagyvárosba, már amit még nagyvárosnak lehet tekinteni abban az időben, amikor az erdélyi ember is alkothatott némi fogalmat arról, hogy mit is jelent a világváros fogalma térben és nyüzsgésben, hiszen voltak rokonaink, akik a világháború ellenére útra keltek abban az esztendőben, amikor apám született, ja és a nagy októberi szocialista forradalom kitört (novemberben), az utókor megnyugtatóására közölhetem, hogy nem abból az alkalomból robbant ki, hogy az a nagyanyám megszülte első fiát; szóval a rokonok átkeltek a nagyvízen, fogalmam sincs, hogyan, talán Dél-Amerikába; feltételezem, az erdélyi hadvezetőség bérelt egy titkos tengeralattjárót, amivel áthajóztatta nemkívánatos polgárait, s biztonságban tudta őket, ennyi még csak belefért az Osztrák-Magyar Monarchia úriemberségébe – tehát a székelyföldi nagyapám legboldogabb éveit azok voltak, amikor végigtekintve házán, mint egy bibliai ősatya látta, hogy legelői kövérek, nyájai szelíden legelésznek a közeli dombokon, kútjaiban bor és olaj, tej és méz buzog, a farkas a gödölyével a karámban békén öszvebújjik... Na jó: családja szépen gyarapodik a kezdeti veszteségek ellenére, két leánya született, és ráadásul Benjáminként megérkezett a fiú is, aki továbbviszi a nevet (de erről a névről még szó lesz a továbbiak folyamán, ha a történelem sodra nem bizonyul túlságosan erősnek ebben a historiában), ágyékából hatalmas nemzetség származik ki, mely az egész világban szétterjed tán, hacsak valamelyik őrült diktátornak, vasfogú tábornoknak, vesztes ébredőnek eszébe nem jut valami rettenetű veszedelmet zúdítni az emberiségre. Ámbátor a legboldogabb esztendőben is éreznie kellett tudat alatt (ugyanis akkorra már Freud Zsigmond, a Monarchia nagybátyja megalkotta a tudatalatti mindenki által elfogadott fogalmát, amivel számos rejtélyre nyílt megoldás vagy annak illúziójává lett gazdagabb a hinni akaró, ugyanakkor istenét veszített közép-európai ember) tompán, néha éjszakánként sajogva, mikor a család elaludt, a kis villanylámpa fénye csak ágyát világította meg, azokban a boldog éveken már volt villany a nagyközségben, ui. ott működött Erdély egyik legnevesebb sóbányája; vagy csak a sejhátrák rándultak össze a felidézett, de sose tapasztalt szenvedés és félelem emlékéitől; ezt tanulni sem kellett, bele volt kódolva genetikailag, életöszönként a rettegés, nem enyhítette vicc, egy korty konyak, baráti társaság, földi javak, a szülők a nagyszülőktől örökölték a félsz tudományát, amazok pedig még korábbi nemzedékektől fogva folyvást birtokolták, tapasztalták, átéltek vagy behaltak; azokon a magányos órákon nagyapám lelkében felderenghetett a bizonytalanság, mely bármikor riadalommá fokozódhatott, menekülési ösztönné válhatott, kényszeres futássá, amit ősei minden időben és korban átéltek valóságosan és (ritkábban) vérmentesen; az elődök gyakran kényszerültek helyváltoztatásra, ami nem a szomszéd falut jelentette, hanem más országot. Ez nem gyávaság volt, hanem életmód. Rengeteg folyón és határon, kiskirály birodalmán és haramiás nagyerdőn kellett átkelni, menni, kisbatyuval, szekerderékban egy sereg gyerekkel és a kebelben rejtegett imakönyvvel, tóratekerccsel, valahogy úgy, amint Marc Chagall festményein látható; ámbátor nem kizárt, hogy nagyapám vagy nagyanyám valahol már látott is néhány képet a vityebszki mahler festményeiről, pl. a Múlt és Jövőben, melyet indulása óta megrendelt nagyapám, bekötött példányai megvoltak a megsemmisülés hónapjáig, noha sem Vityebszkben, sem Párizsban, ahol akkoriban a mester már lakott, nem jártak soha. Oda majd legnagyobb leánya megy tanulni éppen egy világkiállítás esztendejében, és anyám, a kisebbik, apámmal, na meg persze az unokák, sőt, dédunokák jutnak el az Eiffel-torony tövébe, csúcsáig(?) többször is életük folyamán. De akkor már hol volt/hol nem volt nagyapám legboldogabb ideje? A szóban forgó mosolygós öregapám ezek szerint egy Udvarhely megyei nagyközségben telepedett le, innen választott magának társat, úgy rémlik, hogy tizenegy évvel a huszadik század függőnyének felvonása után. Tulajdonképpen még a 20. század első felvonásában járunk, senki sem ismeri még a teljes szövegkönyvet, bár akadnak olyan hivatásos múltba nézők, akik azt az egész I. világháború előtti tizenhárom és fél évet nagyvonalúan, természetesen nem önkényesen, minden indok és erre utaló jelleg híján a 19. századhoz csapnák, amint a végét pedig egyenesen elcsatolják a 21. századhoz. (Elcsatolásról még szó lesz a történet folyamán képletesen és ténylegesen, vasúti és politikai értelemben egyaránt.) Sem ő, sem felesége, Irén elődei nem ott születtek, de a tóraolvasók családjában nem volt különös, szokatlan, ha az ember egy helyen születik, más településen él (degél) és egy harmadik... hetedik helyiségben leli halálát. Ennek a mobilitásnak alig van köze a 20. század mozgékonyságához, a nagyapám számára azonban nem kizárólag gazdasági megfontolásból vált szükségessé: valahol fel kellett ütnie sátrát, meg kellett alapoznia életét, egzisztenciát kellett teremtenie. Nem utolsósorban számolnunk kell a szerelemmel is, azzal az irracionális harmóniával, melyre az utódok oly szívesen hivatkoztak a későbbiek folyamán. Sorolhatnám a letelepedés egyéb indokait is, de előnyeinek hangsúlyozásával (szép ház, gazdag legelők, harmonikus családélet stb.) tovább kell lépnünk, hiszen Áron (Aharon ben Nathan kvadrát betűkkel felvéve a jelképes somostetői sírkövére, mit halála után 46 évvel állítottok fia és unokái) nagyapám már felült arra a vonatra, amely elhozta őt Parajdig, az addig már nótába foglalt Czódik családhoz, és megkérte nagyanyám kezét.

Nem tudjuk, hogyan történt. Aligha valószínű, hogy a hagyományos, kissé már komikusnak ható házasságszerző intézményéhez fordult volna nagyapám, aki büszke volt függetlenségére, kockázatvállaló merészségére, bár vallásos családban nőtt fel, anyám elbeszélése szerint gyulafehérvári dédnagyanyám, Áron anyja még inkább csak jiddisül beszélt fiaival, akiket a történelem különös firtora folytán túl is élt egy évvel, nem így képzelhette fia nőülését, de ezen sem akkor, sem ma, 100 évvel később már mit sem változtathatunk. Képzeldhetünk arról, hogy egy bálban ismerte meg, ismerősei ajánlották figyelmébe, apróhirdetésben olvasott róla, amit barátnői adtak fel hajadon nagyanyám tudta és megkérdése nélkül, tán üzleti kapcsolatok révén került közelebbi viszonyba a parajdi italkereskedés tulajdonosával és családjával, esetleg egy vonaton egy fülkébe kerültek, és olthatatlan szerelemre lobbantak egymás iránt... Nem, sajnos erre nem tudunk válaszolni. Nagyanyám járt néhány osztályt az alsó polgáriban, ami akkoriban a lányok számára elegendőnek ítéltetett, nagyapám pedig miután megszületett (1885), el is költöztek Marosszentimrérről, ahol a család akkoriban élt, nem messze ama nevezetes templomtól, melyet Jékely Zoltán legendássá tett, a dél-erdélyi magyarság lassú romlásának szimbólumává verselt (Fejünkre por hull, régi vakolat, / így énekeljük a drága Siont; / egér futkározik a pad alatt / s odvából egy-egy vén kuvik kiront. // Tízen vagyunk: ez a gyülekezet, / a tizenegyedik maga a pap, / de énekelünk mi százak helyett, / hogy hull belé a por s a vakolat, / a hiuban a denevér riad / s egy-egy szuvas gerenda meglazul: / tizenegyedikünk az árva pap,

tizenkettedikünk maga az Úr.); nem messze Hunyadi János történelmi győzelmétől, amely a mi családunknak a 15. század derekán nem számított, valószínűleg el sem jutott hozzájuk a hír a nevezetes törökverő tetteiről, ugyanis abban a században éppen a polyákok vagy kisoroszkok, esetleg a bajorok vagy litvánok földjén tengődtek. Van egy utalásunk, ami arra mutat, hogy Csehországban is megfordultak, onnan pedig aláereszkedtek a tótok földjére, a kalaposkirály által meghirdetett névfelvétel során éppen a terület legnagyobb folyóvölgyéről választottak maguknak családnevet. A Schnittländer a családi legenda szerint a vágvidéki tükörfordítása, ámbár németül a Vág neve Waag, ami őszinte sajnálatunkra járhatatlanná teszi az amúgy gyönyörű Fekete- és Fehérvág völgyét a családtörténet számára. Schnittland pedig a legrészletesebb és -unalmasabb német atlaszokban sem lelhető fel. Bár nem mondunk le arról a reményünkről, hogy valóságos földrajzi névre böktek rá az elénk tartó választási lehetőségekből. Hiszen a vándorlás/kiűzés sokfelé elvetette őket, talán ők voltak az utolsók, akik még ismerték Közép-Kelet-Európa egyik szögletében meghúzódó vágott (letarolt) vidéket.

Ha a középkort faggatjuk, nagyanyám őseit keresve, csupa sejtésekre vagyunk utalva 1774-ig. Nem kizárt, hogy sokszor boldogok voltak, és bölcsességgel telítkeztek, nemhiába lett a nevük Códik, ami a cáddik szóból változott a magyar ajkakon hosszú ó-val honosabb, könnyebb ejtésű szóvá, olyannyira, hogy dalba is foglalta az egyszerűbb sófalvi székely pórnép.

Itt most több irányba ágazik szét elmélkedésünk, amelyeket nem szeretnénk veszendőben hagyni valamilyen makacs történelem-felmondás vágyától, szükségétől hajtva. Elégge nem méltányolt gerjedelmekben, úgy képzelem, ha én nem mondom el idelelt a porban, „hol lelkek és göröngyök közt botoltam” (Kosztolányi), utánam már senki sem fogja elmondani.

Vegyük hamarjában a cáddik szót, amelynek jelentése 'igaz ember', azaz olyan férfi – hiszen az Ótestamentum a matriarchátus korából kibontakozva himsoviniszta volt –, aki mindenben eleget tesz a vallási parancsoknak, előírásoknak. A legenda úgy tartja, hogy a világ harminchat igaz ember vállal nyugszik, és Isten azért pusztított kénköves lánggal Szodomában, törölt el mindent és mindenkit, mert Ábrahám, a kivételezett, nem tudott ennyi igaz embert összeszámlálni. (Bár Parajdon bizonyára akadt harminchat igaz ember, sőt annál több is, Isten mégsem küldött közéjük számlálóbiztos, csak Heródes katonáit, Ábrahámmal vagy Ábrahám nélkül valamennyit beteretltek a halálonatokba. Sem Irén, sem Áron, sem Stein Izsák, sem Weiss Noldi, sem Jankeff Hersch nem tért vissza. A kénköves lángok P-től többszáz mérföldre pusztítottak rajtuk. Visszanézni csak a túlélőknek szabad/ KELL.) A szó másik jelentése a haszid közösségekben kapott értelmet, rabbijukat nevezték így. „Utóbb – írja József Károly, valamikori kolozsvári rabbi – valóságos Cádik-dinasztiák alakultak ki, amelyeknek jeles tagjait »csodarabbiként« tisztelték.”

Nem tudom, mennyire szerette Isten igaz ivadékait, de hogy megpróbálta őket, az bizonyos. Ki kellett állniuk jólét, felejtés, az emlékezés és halál kísértéseit, mindnégyet bőven megtapasztalták.

Marosszentimrénél annyarodtunk el, holott akkor és ott kellett volna elmondani, hogy nagyapám leányai és fia találkoztak a templomos vers szerzőjével és annak atyjával, akik Parajdra jártak nyaranta. Ez egy olyan község volt, ahol mindenki tudta, a református templomban felolvasták, hogy Jékely-Áprily Lajos tanár úrnak köszönhető az egyik legszebb erdélyi vers, az Irisórai szarvas, amely ugyanúgy az elkeveredés, eltűnés ellen íródott, mint a Szentimrei templomban c. szívbemarkoló költemény. És abban is van valami közös, ha szabad ezt mondani, hogy mindketten asszimilánsok voltak, egyikőjük brassai szász ötvösmesterek leszármazottja, másik oly magyarrá akart válni – volt rá némi fogadókészség élete első öt évtizedében –, hogy még a magyarpárti tagok közé is fölvétette magát, nevet változtatott, umlautos a-ját elpakolta, ugyanazt a családnevet vette föl, amit e sorok írójá, az unoka is visel, ha papír vagy számítógépes ezüst képernyő elé ereszkedik. (Felmenőim közül Hönigből – önsorsrontással – Kóváriak lettek egyesek Trianon előtt. Utóbb ez sem segített rajtuk. A család más kalandorai 1945 után „okosabban” változtattak nevet, simulékonyabbak voltak, ami egyáltalán nem akadályozta meg őket abban, hogy néhány évvel a névátváltás után Észak-Amerika meghódítására vállalkozzanak. A Jassyból emigráló zenész-rendező bácsikám (unokatestvérem?) azt hitte Sava (szerb-román-balkáni) névvel, hogy tárt karokkal várja majd rögtön az Atlanti-parton a Metropolitan opera és dalszínház intendánsa, ehelyett meg kellett elégednie egy külső-minnesotai klezmerzenekar másodhegedűsének szerény artista státusával.

Marosszentimre végeredményben Áron nagyapám szülőfaluja, a család számára azonban a nagy kihívást maga Gyulafehérvár jelentette, amely a Monarchia végnapjaiban poros fészkek volt, vármegyei székhelyé lefokozva, erős papi és katonai jelenléttel, a városban sok zsidó élt, de leginkább románok, akiknek ez volt a városi vagy polgári status akkor megszerezhető egyik bolygóközi állomása. Itt lakott az erdélyi római katolikus püspök, aki szárnyai alá vette a zsidókat a 18. században, megörökölte őket az ifjabb Apaffi Mihály fejedelem urunk utolsó tisztartójától, a püspöki birtok tartozékai voltak, olyannyira, hogy legalább másfél évszázadon át, ha a zsidók szét- és kiköltözni vágytak Fejérvárról (Weissenburg, Karlstadt, Károlyfehérvár, Alba Iulia, Bálgrad), hol már ugyancsak helyszükében valának, az erdélyi rendek azonnal hangos jajveszékélésbe csaptak át, mondván, „az zsidóknak törvényes lakásukul tétetett Fejérvár, az ezen kívül commoráló (lakodó) zsidókat sehol az Approbáták meg nem tűrik.” (Hogy mik azok az Approbáták? Olyan törvényes gyűjtemény, mint Werbőczy mester Hármaskönyve a magyar középkor legelkeserítőbb századában.)

A huszadik század is elég keservet zúdított Fehérvár vagy Kolozsvár, Segesvár vagy Temesvár mindenrendű és -rangú lakosaira, a zsidókra is különböző mértékben, de a gyulafehérvári püspök, Márton Áron még ekkor is felelősséget érzett irántuk, és abban a hónapban, amikor Áront és Irént beszállították a vásárhelyi gettóba (44.05), a kolozsvári Szent Mihály-templom (Erdély védőszentje!) szószékéből volt bátorsága egyedül a magyar püspöki karból aggodalmát fejezni ki, mi több, elítélni azt a politikát, amely ártatlan magyar állampolgárok elkövetkezendő legyilkolásához vezet.

Gyulafehérvár azonban csak közbelső állomásnak számított Áron életében, hiszen emlékezzünk, Parajdra indult, ott is ragadt, illetve onnan ragadták ki jó négy évtizeddel később. Fivérei is elszéledtek, volt, aki Kolozsváron, volt, aki Balázsfalván vagy Szászrégenben telepedett le, ment férjhez/beházasodott, mások Marosvásárhelyt választották lakásul, mit sem törődtek az erdélyi diéták elavult artikulusaival, különben is 1848-cal hatályukat veszítették, a városba költözést semmi más nem akadályozta, csak a személyes gyávaság, idegenkedés egy új életformától, a vallástalanság kihívásától, a közvetlen gazdasági ellenérdekeltség és a tőkehiány. Na persze, akadt, aki nem kívánta elhagyni a biztonságosnak tűnő – váratlanul a román nemzeti mozgalmak Mekkájává szentesült királyi koronázóvárost – Gyulafehérvárt. Sebitten hatalmas mészkőkatédrálist építettek (részben felmenőim adójából) a korábbi gótkus műremek elnyomására, és '22-ben nem kisebb királyi pár lett ott Nagy-Románia első uralkodópárja, márcsak a postabélyegző-hivatalosság erejénél fogva is, mint I. Ferdinánd és Mária, Viktória angol királynő unokája, akiknek nagyapáim is alattvalói lettek helyben maradásuk okán. Helyben maradt dédnagyanyám, Lövy Málka, aki Déváról jött férjhez dédatyámhoz, Schnittländer Náthánhoz Niederspoldra, amely első látásra bárhol lehet Németországban, ám minden németes hangzása ellenére a valamikori foltokból összefércelt erdélyi Felső-Fehér vármegyében volt, magyar neve Kisapold, s mikor Lövy Málka hozzáment Náthánhoz, a jószágintézőhöz (kinek a birtokán dolgozhatott legényként dédem?), a falut már az új közigazgatási átszabások Szeben vármegye szerdahelyi járásához csatolták. Az 1893-as Helységnevtár szerint az 1941 lakos között egyetlen zsidó sem található, a falut nagyobbbrészt görögkeleti, kisebbrészt Rómával (színleg) egyesült ugyancsak újlatinok lakták. 1910-ben sem volt másként,

ámbátor ekkor a hosszú békeidőnek és viszonylagos nyugalomnak köszönhetően a falu átlépte a kétezres népességeküszöböt. Az 1857-ben megejtett népszámlálás sem jelez egyetlen zsidót sem a faluban, ami azt jelenti, hogy Nathán dédapám és Lövy Malka házassága és helyben lakása a hetvenes évekre tehető, utóbb pedig a valószínűleg nem túl nagy jövedelemmel kecsegtető, egykor az erdélyi püspökséghez tartozó faluból lakottabb vidékre költöztek át. Marosszentimre közvetlenül Fehérvár előtt áll, ma is a dombok közé húzódva, a Fehérvárra vezető hadi úttól kissé beljebb, ha Enyed felől közelítünk a valamikor fejedelmi székvároshoz. Nagyapám anyja tudta, hogy neki Fehérvár dukál, királynőnek a királyi székhely, ugyanis neve (Malka) héberül éppen 'megkoronázott asszony' -t tesz. És ő ott is maradt mindhalálig, 1945-ig, míg unokája, Ervin hazatért Ukrajnából a munkaszolgálatról, hová azért hurcolták el, mert dédszüleim fiai északabbra költöztek Erdély földabroszán, Bécsben pedig határt vontak Áron nagyapám és szülőanyja közé 1940 augusztusának legutoljáján. Ekkor a fürdővároskát váratlanul újra Magyarországhoz csatolták, de abban már nem volt sok köszönet, hiszen nem azok a magyarok jöttek vissza országrészt igazgatni, akik 1918-ban vagy az azt követő években sietve elhagyták Parajdot, Vásárhelyt, Kolozsvárt vagy éppen Alsóófalvát. Nagyapám anyja tudta, hogy valamennyi fia elpusztult, valószínűleg ha a Biblia nyelvén nem is, de jiddisül, ahogyan egész életében beszélt (bár tudott románul, magyarul, németül), átkot mondott, és úgy hunyta le szemét, hogy legalább két parajdi unokája hazatért sértetlenül, s hogy lánya, Etus, aki mindvégig vele volt, már készítette fiait, mindnégyet az ősi földre. A fiúk pedig 1945 végén valóban hajóra is szálltak Konstancán, a legidősebb 23, a legfiatalabb 15 volt, amikor búcsút intettek a parton integető apjuknak (Izidor) és anyjuknak, hogy aztán odakinn, ahelyett, hogy jámborul iskolapadokat koptassanak, mint egy hihetetlen sikersztoriban, valamennyien inkább a veszélyt választották, fényes karriert futottak be, harcoltak földön és föld alatt, robbantottak, tengeralattjárókat vezettek, voltak miniszterek, polgármesterek, a kormányfő tanácsadói, diplomaták, bankvezérek, házasodtak, váltak, sokasodtak, szétszóródtak, és összegyűlnek évente egyszer. Etus néni és Izidor bácsi – bár ez igazán nem tartozik már nagyapám legboldogabb esztendejéhez, csupán jelezni szeretnék, hogy a boldogság nem egyszemélyű, korhoz láncolt – egy szélhámós áldozata lett, a gazdag fehérvári szövetnagykereskedő Treitel úr hótszegényen érkezett ki Palesztinába, Etus néni bánata utóbb sem enyhült, csak irányt változtatott: nyolcvan éves korában, midőn e sorok írója is találkozott vele, az bántotta, hogy nem érti pontosan, miről folyik élénk tagmozdulatok kíséretében, nem minden verbális és fizikai erőszak nélkül a vita a jeruzsálemi Knesszetben, melynek tévés közvetítései töltötték ki mindennapjait. (Nagyapám másik túlélő testvére, a balászfalvi, szegényen és szelíden halt meg öregek otthonában Vásárhely és Hebron között bárhol.)

Mégis, mikor volt Áron nagyapám a legboldogabb? Volt-e egyáltalán valaha boldog és elégedett?

Micsoda kérdés! Természetesen mindenkinek kijár egy adag jól megérdemelt boldogság. Ez az ő talántuma, vagyona, útravalója, hamubasült pogácsája vagy hamvába fulladt sora. Ezzel (ezekkel) kell gazdálkodnia, beosztani, tartogatni azokra a napokra, amikor a fejünk felett összezsapnak a fellegek, hullámok, a végzet és a sors, irigység és gyűlölet, jólét és derű, vész és szenvedés. Az utóbbiakból szintén van az ember számára kimért adag, akad azonban olyan ember, aki soha észre sem veszi a keserűség végtelen számú előjelét, összjátékát, cseleit. Legközönségesebb ingatlanja a boldogság. Ők az örök optimisták, akik minden rossz mögött ravasz tervet, beugratást sejtnek, melyek boldogulásunk, erőnk és hitünk megpróbálására szövettek csupán. Alkat kérdése, mondanád, és igazad van. Áron nagyapám az utolsó tanúk szerint is derűlátó, bizakodó ember volt. Bizott az emberekben, és csak egyszer veszett rajta, igaz, ebben nemzedéke minden zsidó tagja osztozott, aki nem menekült el, akit nem bűjtattak, aki nem ugrott meg az erőszakos halál elől szelíd halállal. Az előbbi esélytalogatásba hiba csúszott, akit elbűjtattak, rejtegettek, akit megóvtak, akit átsegítettek embercsempészek a közeli határon, az mégsem csalódott az emberiségben, vagy legalábbis abban a néhány igaz emberben (barát, szomszéd, kivételezett), akik az életben maradás kiváltságához hozzásegítették. Nem, Áron nagyapámnak nem volt ilyen szerencséje, menlevele, aranybullája.

Most sem tártam fel a teljes igazságot. A valóság számos csiszolatban, lenyomatban létezik, amelyeknek leképzése az utódok kötelessége. Áron nagyapám és Irén nagyanyám fia, Ervin egy napon rájött, hogy ő a sors kegyeltje, akár atyja néhány évvel korábban. G. Lázár, parajdi gazda legkisebb fia, Jóska – nagybátyám egykori játszótársa – maga mellé vette ama végzetes esztendő májusában, amikor a századpostáért Marosvásárhelyre küldték G. J. őrmestert Ukrajnából. (Hol, melyik helységben állomásozott a század /ezred/, nem tudom.) Vonaton utaztak, állva, szorongva, metsző szélben, esős volt a május akkoriban. Mindenki láthatta honvédsapkáját, sárga karszalagját az őrmester útítársán. Nem tartóztatták föl, nem igazoltatták úton-útfélen, nyílt parancs védelmében zötykölődtek sebesültszállító vonatokon. A város, hová szüleit behozták, felbolydult, már régen nem volt békés kisváros. Katonák járkáltak mindenütt, és mégis valahogy üres volt a város, régi meghitt élénksége veszett oda; az egykori boltok lepecsételve, a főtéren csak néhány, a Kaucsár-, a Petri-, a Bányai-féle mézszárszékek meg Csíky Emil vaskereskedése tartott nyitva a Plébániatemplom szomszédságában, ám Erdélyi drogériájára, Rejsfeld Miklós villamosüzletére lakat került, reklámok helyett most zászlók, kokárdák lengtek; rendfokozat nélküli muszos nagybátyám új neveket is olvashatott a piactéri boltok homlokzatán, több vitéz és gh-ipszilon kérkedett újsütetű kalmárságával.

Nagybátyám egy főtéri padon ült, míg G. őrmester felment a rendőrségre passzust szerezni bajtársának, aki talán így bejuthat a koronkai téglagyári gettóba, látni nővérét, szüleit még egyszer. A Feigelbaum-palotával szemben ült, háttal annak a kávéháznak, ahová egykor a másik nagyapám járt rendszerint, háttal Deutsch Dezső üzletének az Agrár mellett, holott tudnia kellett, hogy néhány évvel korábban ott pillantotta meg apám (jövendő sógora) anyám (nővére) fényképét a kirakatban, de pillanatnyilag nem tudni, hol tartózkodik alakulatával J., az állás nélküli orvos, aki ugyanúgy munkaszolgálatos volt, amikor a főtér középtengelyében az ortodox székesegyház irányából a Városháza felé két tiszt egyenruha haladt el a pad előtt, ahol S. E. üldögélt sárga karszalaggal. Áron nagyapám egyetlen fia felállt, és szabályszerűen tisztelgett, mire a magasabb rangú odafordult, és annyit kért mosolygva: Mit keresel itt, Fiúka? Ez volt ugyanis a neve parajdi pajtásai között egy másik, talán történelem előtti időben. Eszébe jutott, hogy nagyapám annak idején minden vakációban más-más mesteremberhez küldte inaskodni: egy fiú, egy zsidó fiú értsen sok mindenhez, álljanak kézre a szerszámok, mondta Áron nagyapám, a gyakorlat embere, így volt asztalos, kovács, lakatos, villanyszerelő, a malomban inaskodott, a pék mellett süített perccet, kiflit, Vilcsekéknél a vaskereskedésben mindenféle szögnek, szerszámnak, szereléknak a nevét is ismerte, nyaranta játékokat faragott, melyeket a szovátafürdői vásárban maga árusított, hányszor mesélte nekünk, gyermekeknek azután, a nagy világégés elültével, amikor csend volt, bár soha olyan boldog esztendő nem ismétlődött meg, mint akkor, mikor Áron nagyapám végigtekintett birtokán és hívein... és akkor a halál májusában azt kérdezte Mezei András főhadnagy, a parajdi doktor fia nagybátyámtól, segíthet-e valamiben. S. E. még mindig vigyázzban állt, soha nem tudhatta, mikor követ el fülgelemsértést, melyért legkevesebb kikötés jár, hiszen ő már látott rengeteg dolgot századánál, és nem tudta felejteni, hogy Szigeten kivezényelték őket az állomásra, amikor márciusban bevagonírozták a szigeti zsidókat, ott álltak a legkülső vágány mellett, szögösdrót választotta el őket azoktól, akiket a csendőrkök erőltetett útemben sürgettek, kergettek fel a vonatra, és az egyik csendőr egy kiscyermekes anyát előzékenyen felsegített a nyitott vagonba, csecsemőjébe pedig szuronyt döfött, és akkor azt kérdi tőle szomszédjuk, gyermekkori játszótársa, Mezei András, egy kikeresztelkedett zsidó ember nevelt fia, Mit tehetnék érted, haver? Szándékosan használta ezt a szót, mondhatta volna: ember, jóember, barátom, földim. Ő ezt választotta, amelynek szemantikai eredetével tisztában kellett lennie, hiszen tanult ember volt, civilben mérnök.

Nagybátyám egy hétig maradhatott a gettóban engedéllyel, amit végül is Mezei főhadnagy szerzett Májai polgármestertől. Ez a polgármester körülbelül ugyanazokban a napokban már nem adta össze szüleimet ugyanabban a gettóban, így csak Szófer Menachem (Manó) rabbi előtt esküdhettek egymásnak hűséget, az esküvőn jelen volt mindnégy nagyszülőm és S. E. tanúként, a vőlegény (apám) előzőleg ugyanúgy engedélyt kért és kapott belépésre a téglagyárba; naponta kijárt oda, ő ugyanis odahaza lakott, a lepecsételt, kiürített üres lakás szomszédságában, amelynek tegnapelőtt még tulajdonosa volt, a mosodás Kulcsáréknál, akik megőrizték a fényképeket, leveleket meg néhány apróságot, melyek mindmáig azokra emlékeztetnek, akikből eredtünk, s akikké magunk is lettünk.

Nagyapám a középső lányának férjhez menetelekor 59 éves volt, születésnapja július 4-re esett, a nagyanyámé pedig még közelebb, június 14-én volt. Azt hiszem, június 14-én már egyikük sem élt. A hatvanat egyikük sem érte meg.

Nagyapám beházasodott a Czódik Samu családjába. Ezt így mondták, minden gúnyos mellézköngye nélkül. Elfogadott formája volt annak, ha az üzletet fiatalabb ember vette át, tekintve, hogy Parajdon nyoma nem volt az anyajogi társadalomnak vagy valamiféle nőuralomnak. A Czódik család leányai máshová mentek férjhez, Szászrégenbe, Udvarhelyre, Erdőszentgyörgyre vagy arra a Vásárhelyre, mely egy agilis és erélyes polgármesternek köszönhetően ezekben az években joggal pályázhatott (volna) a székely főváros címére. A szétszóródás természetes volt ezekben a családokban, melyeknek mozgékonyága a szociológusok szerint is meghaladta az erdélyi átlagot, a lányok tehát elkerülnek a háztól, kivéve Irén nagyanyámat, aki Parajdon maradt apja házában, és a Czódik „kúria” lett a családi központ, valamennyi sátoros ünnepen ide gyűlt össze a nagycsalád, mely nagyapám legboldogabb esztendejében közel másfél száz embert számlált. Ennyit én el sem tudnék képzelni, kitalálni, hiszen ebből a rengeteg emberből ha tízen tértek haza a táborkból, a munkaszolgálatból nagybátyám/apám ama gettóban töltött hete után egy évvel. Ugyanigy anyám háza lett az, ahová a megmaradt és utóbb született Sebestyén-klán tagjai összegyűltek, körbeülték a kihúzható barna kerekasztalt. Számuk még egy tucatot sem tett ki.

Abban a szerencsés helyzetben van e sorok krónikása, hogy három évtizeddel ezelőtt, abban az évben, amikor Áron nagyapám középső gyermeke, Ica (Rachel) és férje, Jóska – egyébként szüleim – hazatértek őseikhez, és elkezdték utazásukat az emlékek között a Széll Kálmán (ma Nyár) utcai izr. temetőben, rábukkantam a helyi levéltár mélyén a Czódik család erdélyi kezdeteire. Egy 1777-es összeírásban (éppen kétszázharminc évvel születésem előtt) azt olvasom, hogy Jakob Czodek Marosszentkirályon megtelepedett zsidó adója évi 4 forint volt. Vagyontalan, vélhetően fiatalember, gondoltam akkor. Sejtelveim annyiban igazolódtak be, hogy négy év múltán (1781 augusztusában) II. József császár újabb összeírást rendelt el, ez tekinthető az első alaposabb felmérésnek a Nagyfejedelemség lakossági és adózási viszonyait illetően, és ekkor Czodek Jakab, aki ekkor már a közösség nem hivatalos rangsorában a 23. helyet foglalta el, egy fiú apja, kinek neve Salamon, ifj. Berzenczey Mihály birtokán lakik bérlőként, továbbra is Marosszentkirályon (M.-Vásárhely közvetlen szomszédságában, hiszen a nemes és tekintetes Maros székely székben csak néhány faluban gyökerezhetek meg a világosság századában a zsidók, városban lakásuk elől a formai akadályok csak 1850-nel hártultak el, ám a derék iparos és szatócs polgárok még azután is gyakran tiltakoztak a magisztrátus előtt, hogy a felséges császári kormányzat veszedelmes versenytársakat szabadított reájok). Ám a legfontosabbat az utolsó rovat kitöltésével árulta el Jákob ősapánk, mondván, mintegy hét esztendővel azelőtt érkezett Lengyelországból. Ha jól számolom, akkor erdélyiségünk kezdete ezen az ágon 1774-re esik. Az időpont nem véletlen, amennyiben összefüggést keresünk a Galiciából való kilépés és a történelem nagyobb eseményei között, jelesül Lengyelország első felosztására gondolunk, amikor a zsidóság ottani státusa felborult, a bevonuló Habsburgok keményebb kormányzásának hatását, a hatalomátvitel adószigorát azonnal megérezték a legvédtelenebbek, s inkább a birodalom belseje felé vándoroltak. Erdély ugyan a Mária Terézia birodalmi földabroszának peremére szorult, mégis rendelkezett némi autonómiával, s közel egy százada megtapasztalta már Bécs kényét, kedvét, önvédelmére vastagabb közönyt növesztett, a Gubernium gyeplőrángatásainak erejét, a hivatalok packázásait egészen jól viselte. És minő véletlen játéka a sorsnak, Czódik ősapa leszármazottait ugyancsak Galiciába (az egykori osztrák-Lengyelországba) szállították ki vonattal a huszadik században, annak is a negyvennegyedik esztendejében, éppen 170 évvel később, nagyjából öt-hat nemzedéknyi idő elteltével.

A fentebb már előfordított ifj. Berzenczey Mihály unokája, László ugyancsak Marosszékben vitt feledhetetlen szerepet, kormánybiztos volt a szabadságharc idején és 1848 őszén, a polgárháború kezdetén az agyagfalvi Székely Nemzetgyűlés főszervezője is egyben. Hosszú emigrációja kezdetén, '49 novemberében Moldvában bujdosol, névtelen segítői között számos zsidót is emleget emlékirata lapjain. Amikor bújdosásának emlékét egy évtized múltán föllelevení, fontosnak tartja kijelenteni – senki és semmi nem kötelezi erre lelkiismeretén kívül – „mondják, hogy a zsidók csalók, de magamra nézve, én nem panaszkodhatom rájuk, ellenkezőleg, én mindig bizalmat mutattam hozzájuk, s ők velem sokszor tevének jót”. Ezt pedig az a Berzenczey László jelenti ki, akit az osztrák hatóságok Klagenfurtban tartanak házi őrizetben, aki lelkes Kossuth-hívóként lesz Görgey tábornok bizalmasa Karinthyában, s aki közkegyelemmel úgy tér haza Marosvásárhelyre 1866-ban, hogy már korántsem rajong az emigrációból politizáló kormányzóért, de meggyőződését továbbra sem adja fel ebben a kérdésben, ugyanis egykor, '49 forró nyarán megszavazta a kossuthi emancipációs törvénycikkelyt az utolsó utáni percben.

Az 1850. évi osztrák népszámlálás adatai között azt olvassuk, hogy Parajdon vagy a hozzá tartozó két Sófálván (Alsó- és Felső-, ahogyan az egy tisztességes kirajzással többesült településsel rendszerint történni szokott) egyetlen zsidó sem lakik. Ezen nem kell módfelett csudálkozni, ugyanis a zsidók a lehetőségekhez mérten igyekeztek betartani a fennálló törvényeket – rosszindulatú közhiedelmek dacára –, ti. még a középkori királyok törvényei tiltották meg, hogy zsidók akár 20 mérföldre is megközelítsék a bányahelyeket. Tekintve, hogy ugyanazon magyar középkor századai óta a sőtömbök fizetési eszközként is szolgálták a közszolgálat javadalmazására, a székely társadalom jelentős kiváltságos csoportjai részesültek sóban, mellyel aztán háztartásukban tartósították a korántsem kóser ételeket, vagy ízesítettek, de ami igazán megízeshette az életet, kereskedtek vele, áruba bocsátva a sót, Erdély aranyát. Még erdélyi fejedelemmé is felvergődnek az igazán szerencsések, ámbár inkább egyes számot kellene használnunk, mikor a tragikus végű Székely Mózesre utalunk. Viszont a talpraesett sókereskedőkből egy századdal később császári és királyi tanácsosok lehettek, nemességet kaphattak, akár kincstartókká is válhattak, mint a báró kászoni Bornemiszkák, kiknek mutatós palotái a módosabb erdélyi városokban mindenütt fellelhetők. Nos, ebben a só-ügyletben, bárki megértheti (aki a hagyományos középkori gondolkozásra ráhangolódik), igazán nincs mit keressen egy újabb vetélytárs. A tilalmat csak 1850-ben törölték el, de még 1857-ben sincsenek jelen a három faluban, ami persze nem azt jelenti, hogy kizárhatók lettek volna a kereskedésből. A települések elzárkózhattak a letelepedés megadásától, a haszonszerzés, bérlés, pénzforgalom és áruforgalmazás, egyszóval a gazdasági törvényszerűségek elől aligha. A millennium ünnepélyes korában az 1984 lakosból nyolcan vallották magukat izraelitának. Ha nagyon szeretnék hízlegni magamnak, akkor őket egy családnak tekintem már csak a történeti demográfia szabályai szerint is, a Czódik család lehetett, amely tehát a legszerényebb talogatások szerint is a XIX. század hetvenes éveiben telepedett le Parajdon, ahol már éledezett a fürdőélet, szükség volt kereskedelemre, áruforgalomra, borra, sörre, pálinkára, a sóbányai alkalmazottak finomabb társaságának pedig likőr dukált a társasági összejövetek alkalmával. Az 1907-es magyar helységnévtár adatai szerint Parajd nagyközség 487 házzal rendelkezett (ezek között található a Bucsinalja út egyik ingatlanja, a Czódik-porta is), lakóinak száma 2370,

főleg magyar reformátusok és katolikusok lakják, a településhez tartozik 11 087 katasztrális hold, az állami anyakönyvi hivatal helyben van, ott jelenti be Áron nagyapám öt gyermekének születését, utóbb kettő korai halálát is 1915-ben (míg Magdus halálhírét viszi nagyapám, azalatt Ágica is meghal szövődményes influenzában); törvényszék is fungál, melynek joga van a telekkönyvi bejegyzéseket is elvégezni, bizonyítványt adni peres ügyekben, ennél a hivatalnál tartják nyilván, hogy a Czódik-Sebestyén házhoz például négy hektár gyümölcsös tartozik; adóügyekben be kell szekerezni Udvarhelyre, a vármegye székhelyére, amely a Kalonda-tetőn, de még Farkaslakán is túl fekszik. Peres ügyekben ugyancsak Udvarhely a járásbírószék székhelye. Ha valaha összeütközésbe kerülne az ember a törvénnyel, Parajd saját csendőreit küldi a rendfenntartáshoz. (Ennek a csendőrőrsnek emberei fogják egybeterelni azt a harmincöt zsidó családot 1944-ben, akiknek a történelem ilyen végzetet rendelt. Ekkor 1907-ben a rend megtettesítői, akikre bizalommal tekint a polgár és rettegéssel a cigány, kikből ugyancsak volt vagy tíz család már akkortájt is a Sóvidék gyöngyszemének tartott nagyközségben. Az említett helységnévtár egyezményes jelekkel mutatja a Parajdra készülő idegennyelvi katalógust, ekkor még azzal a tordai illetőségű fiatalemberral is, akiben mi (én) nagyapámat tisztelhetjük, hogy a bányász-fürdőfalusi rendelkező vasútállomással, vasúti távirddal, távbeszélővel, postával, ahol újabb távirat működik. Bányavidék. És amiről nem szól a katalógus, a településen kaszinó van, színjátszó csoportok alakulnak, bomlanak fel, népszínműveket, pesti sikerdarabokat mutatnak be helyi átigazításban, a bányatisztek, hivatalnok-feleségek korzóznak, a bányászok fúvószenekara térzenét ad a fürdő vendégeinek, s ha befagy a Kisküküllő, korcsolyapályát létesít az élelmes Mánya család, az urak és hölgyek átkocsikáznak Szováta-fürdőre egy kis mondén életkedvűt nyárszakán, kártyacsatákat vívnak, nagyapám ugyancsak társasági ember, hiszen egyike a leggazdagabbaknak Parajdon. Minden magyar ügy, ahogy mondani szokta, nemes kezdeményezés lelkes támogatója, még az OMP sem áll távol tőle, bár aktívan nem divat politizálni, annál inkább jótékonykodni, népkonyhát állítani. Nagy ünnepeken elmegy családjával a templomba, lányai fent ülnek a karzaton Irén nagyanyámmal, fia az imaház udvarán játszik, nem messze van a rituális fürdő, van temetkezési egylet, neológusok mondják magukat, holott inkább megálltak a félúton a reformok elfogadásában, megriadtak egykor, mint az erdélyi zsidók többsége. Bár Marosszentkirálytól egy század alatt csupán hetven kilométert távolodott kelet felé a Czódik család, annál népesebbé vált a Sóvidék szívében. 1910-ben (nagyanyám ekkor még hajadon) 61 izraelita vallású egyént írnak össze a 2881 fős összlakosságból. (A reformátusok száma 1703, a katolikusoké 1026, a románok kizárólag görög katolikusok, negyvenükből nyolc vallja, hogy anyanyelve román, az unitáriusok 35-ön vannak, nincs messze Bözödújfalun sem, míg az ág. evangélikusok 23-an vannak. A katolikusok egy része örmény-katolikus, Gyergyóból és Csikból kelt át a Bucsinon.) Egy, a faluról szóló, különben ostoba és hibáktól hemzsegő könyvben nem kevesebb, mint kilenc parajdi illetőségű Czódik famíliát sorol fel 1944-re a népi gyökerű antiszemitizmusát alig palástoló szerző. Vállalkozók, téglá- és gyufagyárat működtetnek, köztük dédem is felbukkan, mint italkereskedést fenntartó korcsmáros, aki valószínűleg terjeszkedni is tudott, a községhez tartozó Sófálynán is nyitott egy fiók-italmérését. (Ilyenkor gyakorló népnevelők, vezérszónokok rutinosan ingatják fejüket, elítélik az ártatlan falusi nép megrontásának sikeres kísérletét. Ámbár a mai Erdélyben, hol falun talán egyetlen zsidó sem él vagy vállalkozik, ott igazán megkockáztatható az alábbi aforizma: Miben különbözik a régi és az új falu? Nos, abban, hogy régen egy falu, egy zsidó (család), egy korcsma, ma: egy falu, egyetlen zsidó sem, öt korcsma, ami kétségtelenül a kínálat szélesedésének tanúja.) Ugyancsak ebből a nyomtatványból tudjuk meg, hogy nagyapám a munkaszolgálat poklából legidősebb leányával együtt érvényes útlevelel külföldre távozhatott. A híradás igaz – mint a klasszikus jereváni rádióadásiban –, azonban némi korrekcióra szorul: valóban külföldre távoztak, de nem önként és nem útlevelel. Nagyapám és nagyanyám Észak-Erdélyben lakó tesvéreikkel együtt hiánytalanul osztozott a hatmilliónyi áldozat sorsában Lengyelországban, anyám nővére az ún. Kasztner-féle csoport tagja volt, férje jelentős cionista vezető, őket Svájcba menekítették ki, az életmentő egykori kolozsvári ügyvéd választása és ügyessége folytán. Volt egy pillanat, amikor anyámat és nővérét, a kiválasztottat egyetlen drótkerítés választotta el Auschwitzban. Nagynéném levelet csempészett át, amelyből anyám megtudta, hogy legalább egyik testvére életben van. Ám híresen papírrörző családnak ennek a levélnek nincsen birtokában, ugyanis a levelet kereső kárpó elől anyám lenyelte az üzenetet, melyért több napig egy barakkban tartották elkülönítve, kötőtűkkel szűrták át karját-lábát, hogy az üzenet tartalmából valamit megtudjanak. Anyánk a történet második részét soha nem mesélte el, ezt néhány évvel ezelőtt a harmadik Sebestyén-leszármazott mondta mikrofonba egy öt faggató riporternek. Valószínűleg anya is részese volt a nagy összeesküvésnek, amely szerint, mi már az óperencián innen is képesek vagyunk boldogok lenni, bennünket sohasem temethet maga alá a teljes felejtés. Az a riporter azt is kérdezte S. E.-től, mennyire volt vallásos a család, de E. inkább magáról beszélt, maga sem tudja, hogyan ragad rá az ősök tisztelete, az emlékezés évente ismétlődő rítusa, az őszi ünnepek betartása, templomozás, ajtajára Bukarestben főszegezte a rossz szellemeket távoztató kis fémtokot, a mezzüzt. Évente egyszer, Hosszúnapikor bőjtől. Nagyanyáim valamennyien kóser háztartást vezetnek, ki szokásból, ki őszi elkötelezettségből. Áron nagyapám, akárcsak sógora, a vásárhelyi drogista, él-hal a jó falatokért, csak úgy betér Nagy Márton mézarszékebe egy darab füstölt szalonnáért vagy a csemegés Lázárékhöz húsz deka Herz-szalámiért. Ám ezeket soha nem viszi haza, az irodában eszi meg papírról, elküld egy fiatalabb alkalmazottat, hogy hívja be a családi ház udvarán faricskáló gyereket, akivel megosztja a tilost. Különös titoktartás köti össze őket, az étkezési tilalom megszegése. Lehet, hogy nem halálos bűn, Irén nagyanyám, az egész rokonság tud róla. Nem ítélik el túlságosan, hiszen nagyapám kedves, sőt mulatságos, a társaság lelke, szellemes, mindig tud egy-egy viccet, világit, pesti újságokat jár. Tud a világról, és persze, Parajd is ismeri őt. Megsüvegelik. Visszaköszön kinek-kinek a saját nyelvén. Nagyapámnak nem okozott nagyobb megrázkódtatást – mondottam már korábban is – üzleti szempontból a hatalomváltás. Ő már akkor látta, hogy itt más világ lesz hosszú évekre, amikor 1918. november 30-án kihaszorolva az ingyen vonatgás kormány nyújtotta lehetőségét, hazautazott Gyulafehérvárra. Rengeget román paraszt között zötykölődtek, a vonat gyakran megállt. Folyton újabb és újabb tömegek akartak felkapaszkodni a szerelvényre. A MÁV-tisztviselők a hajukat tépték, a nagyobb vasúti csomópontokról a tövis-fehérvári vonalra irányították a le nem foglalt üres termes kocsikat, fülkés első és sokadik osztályú vagonokat. Az ismerős kalauz megpróbált nagyapámnak ülőhelyet keresni, egy úriember az első osztályon mégsem állhat lábon Balázsfalvától Fehérvárig, leült, de öreg, szakállas, nehéz szagú parasztok léptek be a fülkébe, és merően rátekintettek. Felállt, átadta a legöregebbnek, bade Gligornak, aki valahonnan a Nagyküküllő-melléki Oláh-Tyukosról szállt vonatra, hogy ott legyen a nemzetgyűlésen, amely kimondja majd, hogy Áron nagyapám ettől kezdve Ferdinánd bukaresti koronás fő alattvalója. (Még alig szokta meg, hogy a Habsburgok közül a negyedik Károly.) Bade Gligor még egy köszönetfélt sem mormogott. Ebből tudta nagyapám, hogy most egy darabig másként híják majd az Uristent is. Nem ijedt meg, hisz jól beszélt románul és németül (szászul), jiddisül, így aztán valamennyi erdélyi nyelv birtokában arra gondolt, el nem adhatják, ám ő még adhat-vehet, megélhetése biztosított családja számára is (ekkor még csak egy leánya tanult jární parajdi otthonában), hiszen az emberek errefelé éppen eleget isznak, akár bánatukban, akár öröm csap szét közöttük. Gyerekeit is nyelvekre taníttatta: románra, németre, franciára. Tökéletes jövőbe látással ő sem rendelkezett: nem sejtette, hogy az angol minden mást kitöröl, megfertez, átalakít. A Czódik Samu fia és Tsa cégbe nőszült be. A cég neve senkit se tévesszen meg, nagyanyám apja a cégalapításkor (vagy amikor a marosvásárhelyi Kereskedelmi és Iparkamaránál bejegyeztette) még remélte, hogy fiai is születnek, akik örökölni fogják a borkereskedést, a szeszes italok forgalmazását, a sörlefejtőt és a likőrüzemet, ám be kellett látnia, hogy nyugodtan rábízhajta

Parajdra költözött vejére az üzemmenetet, hiszen keze alatt láthatóan gyarapodott az üzlet, és vele együtt a haszon is. Az impériumváltás 1919-ben tehát nem okozott túlságosan nagy megrázkódtatást, az átállás zökkenőmentesebb volt, mint hinnők. Ha ebben valaki idegenszívúságot sajdít, avagy úgy gondolja, hogy nagyapám nem osztozott a nemzeti tragédiában elég mélyen és sokrétűen, az mit sem értett meg az eddigi történetből. Áron nagyapámat azonban nem kötötte az elbukott és áldott emlékű Monarchiához hivatal, rang, cím, előjog. Az átállás, a hirtelen megrázkódtatások elviselése, a gyors és életmentő idomulási készség zsidó történelmi örökség. (Ez az a sejtésintem megélt félelem, amiről korábban szoltam, vagy inkább a rejtőző félelem következménye. Rugalmasság, életvezetési többlet.) Ő csupán a kolozsvári kereskedelmi akadémia végzettye volt, aki diplomaosztás után elszegődött Tordára könyvelőnek (számviteli tisztviselő) Diamant Izsó cégéhez, majd benősült, és a Sóvidéken alapított családot. Jól tette, avagy élete nagy tévedése lett volna, erre nem tisztünk válaszolni, hiszen az akkori döntés az egész családunk életére kihatott, és következménye ez az írás, az írójának választott irodalmi fedőneve, a családon végighúzódó Czódik-örökség, a magyar nyelvűség és a szívбай, ami majd rendre elviszi a 20. század végén és a 21. század első évtizedében mindhárom Sebestyén-utódot. Bár Irén nagyanyám soha nem fékezte Áron nagyapám élniakarását, hihetetlen opimizmusát és életkedvét, ő maga folyton szorongott, gyűjtött, az éhenhalástól tartott, mindig voltak eldugott kincsei, rejtegetett tartalékai, melyeknek majd akkor veszik hasznát, amikor nagyapám elveszti iparendélyét, amit bevon ugyanaz a Kereskedelmi és Iparkamara, amely a fél évszázaddal korábban apósának kibocsátotta. (Azért mégsem hasonlítható ama hivatal az istenhez: noha a Kamara adta ki, az is vette el, neve ne legyen áldott érte.) Itt újfent a dolgok titkos összefüggését tapasztalom, ugyanis a K & I-kamara épületében működött a 70-es években annak a folyóiratnak a szerkesztősége, ahol Áron nagyapám legidősebb unokája első írásait közölték, és ebben a már elmenekült főszerkesztő szobájában lett alapítótagja az egyetlen politikai szervezetnek, melybe önként és örömmel lépett be kisebbségi- és idegalapon.) Irén nagyanyám franciául és németül is írt, olvasott, beszélt, de románul sosem tanult meg, igaz, nem is lépte túl a hagyományos asszonyi szerepkört, a család és háztartás, a tisztasági szabályok megtartása, a péntek esti gyertyagyújtás és a gyerekek megáldása, az otthon vonzásának fenntartása teljesen kitöltötte napjait. Aggodalmi akkor kezdődtek, ha férjével kettesben maradt a hálószobában. Bár nagyapám későn járt haza legboldogabb esztendeiben, leverte a szivarhamut kabátjáról, és sohasem mondta, mennyit nyert vagy veszített. Jól bridzselt.

Nagyanyám csupán akkor maradt dolog nélkül, amikor a vármegye nyugati feléből a zsidókat Vásárhelyre szállították be, alig jutott nekik fedél a téglagyári színekben, hol összezsúfolodott Marosvásárhely, Maros-Torda vármegye keleti és Udvarhely vármegye nyugati járásának szinte teljes zsidósága, több mint hétezer lélek, akiket három teljes szerelvény visz majd néhány nap múlva ismeretlen helyre.

Nagyapám viszont megszerezte az Azuga román sörgyár kizárólagos erdélyi képviselétét 1926-ban, és ennek még a gazdasági válság sem tudott komolyan ártani, hiszen Szovátán, Korondon vagy Parajdon, Udvarhelyen jól fogyott a sör, olyan óriások, mint Bürger Albert Vásárhelyen nem tudtak talpon maradni az újabb sörgyarak konkurenciájában, a Luther, Dreher, Ursus, de még nagyapám Azugája is fürgébb volt. Belerokkant, csődbe ment. Nem így nagyapám, aki két teherautót futtatott, saját gépkocsija volt sofőrrel, palackozója, borfejítő üzeme, üzlete, két-három cégirodája, alkalmazottai, a telefon egész délelőtt csöngetett...

Fiát öt éves korától beültette a Fordba, tanulj meg vezetni, tanácsolta, bernáthe gyi kutyát vett gyermekei kedvéért, olyat sem láttak Parajdon eladdig, leányait-fiát, gyermekeit magyar, német, román iskolákba, felsőbb intézetekbe küldte Vásárhelyre, Fehérvárra, Székelyudvarhelyre, Szászrégenbe, Kolozsvárra, majd Párizsba. Fivérei is örökölték valamit Schnittländer Náthán vállalkozókedvéből, merészségéből, kockázatni tudásából, egyikük Kolozsvárott egy egész gyufagyárat igazgatott, amíg a svédek be nem tiltották a gyufagyártást Romániában, a másik Balázsfalván fűrészüzemet, fatelepet vezetett, szóval hozzájuk szegődött a szerencse.

Nos, ezek lehettek nagyapám legszebb esztendei: ... midőn „végigtekintve házán, mint bibliai ósatya tette valamikor, és látva látta, hogy legelői kövérek, nyájai szelíden legelésznek a közeli dombokon, kútjaiban bor és olaj, tej és méz buzog, a farkas a gödölyével karámjában békén öszvebújjik...”

Aztán csendőrök jelentek meg a háznál, de ez már a sokszor emlegetett '44 májusában volt, mindent összeirtak, a javakat, ingatlant és ingóságokat, széket, asztalt, tálat, tükröst, ruhát, ékszeret, pénzt, törött porcelántálacsokát, csorba csészét. Tintacerezával róttá fel Olvashatatlan Aláírás András magy. kir. cs. őrmester valamennyi tételt, sárgás, ócska fűzetből kitépett lapok teltek meg, több mint 25 oldal rossz hivatali helyesírással. Egyszer csak elfogyott a türelme, és a végére odaírta, nagyanyám 300 kötetes könyvtárát látva: „valami könyvek”, holott leginkább magyar szerzők voltak, akiket nem is vetettek soha tilalom alá, füstölő máglyára: Gárdonyi, Herczeg Ferenc, Arany János, Petőfi Sándor, Tömörkény, Reviczky Gyula és még egy verseskötet, amit kommunistagyanús jövendő vejétől kapott, József Attila. Már nem olvashatta soha.

Nagyapám reményei a vagonba tuszkolásig küzdöttek a valósággal. El akarta hinni, hogy csak munkára viszik őket Kenyérmezőre. Ő hitte, hogy találkozni fognak nemsokára, összegyűl a nagycsalád Parajdon, az ősök és utódok, a sikeresek és a szorongók, a szépek és a kedvesek, az okosak és azok, akik kivándoroltak, akik odaát maradtak Romániában, Amerikában, a szentföldön, Hátsó-Indiában, és nem győzik majd előszámlálni a boldog éveket.

Kategoria: vers, próza

Denumire autor: Sebestyén Mihály

Látó Szépirodalmi Folyóirat